

A szerző halott, az olvasó megszületett

Recenzió David Harris: Society of signs (London, Routledge 1996, 256 pages, ISBN 9780415111294) című munkájáról

Szerzői információ:

Harvay Anna az ELTE TÁTK Interdiszciplináris társadalomkutatások PhD-képzés hallgatója.

Így hivatkozzon erre a cikkre:

Harvay Anna, „A szerző halott, az olvasó megszületett”,
Információs Társadalom XIX, 2. szám (2019): 119–123.

<https://dx.doi.org/10.22503/inftars.XIX.2019.2.7>

A folyóiratban közölt művek

*a Creative Commons Nevezd meg! – Ne add el! – Így add tovább! 4.0
Nemzetközi Licenc feltételeinek megfelelően használhatók.*

A szerző halott, az olvasó megszületett

Recenzió David Harris Society of signs (1996, Routledge, London, ISBN 9780415111294, 256 oldal) című munkájáról

Úgy fogtam kezembe ezt a könyvet, mint egy telitalálatos ötöslottószelvényt. Kompakt, összegző munkát vártam újító gondolatokkal. Szemléletformálást, új nézőpontok bemutatását. A szerző ugyanis arra vállalkozott, hogy a posztmodern szimbólumok, jelek, jelentések és szövegek korában a múlt társadalmi gondolkodói és nagy ideológiai és tudományos paradigmái által felkínált narratívák segítségével elemezze, vagy épp kritizálja, azokat.

Harrisnek sikerült teljesítenie ezt az önként vállalt feladatot, de ma, majdnem harminc évvel az eredeti publikáció után, a könyvet olvasni egyáltalán nem olyan egyszerű. Vissza kell helyeznünk magunkat a kilencvenes évekbe, mert ha igazán meg akarjuk ismerni és érteni ezt a művet, akkor nem csak olvasnunk, de emlékeznünk és tanulnunk is kell. Ha képesek vagyunk visszautazni az időben, és nem feledni az időközben megszerzett tapasztalatokat, akkor végül a jelenben is érvényes tanulságokkal és inspiráló gondolatokkal csukhatjuk be a kötetet.

A könyvvel Harrisnek nem titkolt célja a diákok és az elemzők támogatása. – Ez olyanira így van, hogy a könyv értelmezéséhez társadalomelméleti ismereteket feltételez az olvasók részéről (így sajnos elriaszthatja a tudományterületet kevésbé ismerőket), és még ezek megléte esetén is könnyű elveszni a (fogalmi) magyarázatok tömegében. A Society of Signs tehát nem könnyű, és hossza ellenére nem is gyors olvasmány. Nem azért, mert a stílusa bonyolulttá teszi, vagy mert érthetetlen kifejezéseket használ, hanem mert sok időre van szükség az értelmezéséhez, megértéséhez. Annál is inkább, mert a könyv két világ között rekedt: előadásszerű magyarázat és a kötött, elemekre logikusan lebontott, tudományos igényű és szövegű írásos mű. Az előadásszerű szerkesztési mód miatt hasznos a komparatív elemzések elkészítéséhez, azonban – mivel a fejezetek egy-egy kérdés köré épülnek, és mindegyik esetében egyenként dolgozza fel a citált szerzőket és izmusokat – megnehezíti a szöveg élményszerű követését.

Ugyanakkor miközben Harris tartja magát ehhez a szerkesztési elvhez, tehát a bevezetőben meghatározott sorrendhez, mégis előszeretettel tér el tőle. Vegyük példának erre a hiperrealitás fogalmát, amely a fogalmi tisztázása után csak jóval később, a könyv második felében bukkan fel újra. Emellett sokszor nehéz követni a szerepet, amelyet az író magára vállal. Elemzése, de még történeti bemutatásai is, erősen kritikai alapon áll, ám az egyébként teljesen logikusan levezetett kritikai észrevételeket nem követi feloldás, nincs megoldás. Emiatt néha első olvasatra nehezen követhetőek az eszmeifuttatások, noha a rengeteg utalás, idézet épp a könnyű megértést hivatott segíteni.

Hamar eljutunk például Durkheim vallásanalízise után a posztmodern társadalmak válságához. Ez a gondolat, és az, hogy az egyszerű befogadó, a társadalmi egyén kiszolgáltatottá vált, kulcsmotívum a könyvben. Ő az, aki elvész a jelek tengerében, akinek cselekedetei könnyen manipuláció által vezéreltté válnak, és aki maga is alakítja az őt körülvevő és meghatározó jeleket és szimbólumokat. Még lázadásában is a régit erősíti, hiszen azzal, hogy a regnáló jelrendszer ellen lép fel, maga is terjeszti a mainstreamet. Az individualiz-

mus így könnyen anomáliává válhat, norma nélkülivé, valamivé, ami nem segíti az embert a jelek dekódolásában. Durkheimről fokozatosan, ám tartalmilag kissé erőltetetten térünk át Giddensre és a strukturalizmusra, amely szerint a kognitív és a nyelvi rendszerek hátterében ugyanaz a mitikus múlt dereng fel (25. old.), s a sok száz, sőt sok ezer éves társadalmi fejlődés eredményeképp a ma élőkkel közösen osztozunk egy egységes és kimunkált kulturális örökségben. Azonban ma is alakulnak a társadalmi kulturális folyamatok, változnak a jelek, a kontextus, a nyelv és a szöveg. Harris a szubkultúrák világát is a társas lét egy formájaként jellemzi ebben a közös, mindünket érintő változásban, elismerve, hogy a túlzott differenciálódás egyben fragmentálódás is (26. old.). Ennek kapcsán azt fejtegeti, hogy szükséges némi szolidaritás, hiszen az empátia nélküli társadalom végső soron széles körű anómiát vagy egoizmust szül (28. old.). Már az első fejezetben göröcső alá veszi a marxizmust, s ahogy a későbbiekben is mindig, már itt levezeti korlátosságát. Kritikájának alapja, hogy a marxizmus szerint szinte minden társadalmi folyamat és dilemma mögött a gazdasági működés hibái állnak. A marxizmus cáfolata, kiegészítése Harris vesszőparipájává válik: a továbbiakban a különböző elméleti felvetések után – az olvasó számára már-már kényszeredetten és néhol erőltetetten – igyekszik igazolni, hogy az mennyire idejétmúlt és működésképtelen vagy korrekcióra szoruló elméleti rendszer.

A kreativitás és a társadalmi kontextus kapcsán Harris feltárja a mainstream és a szubkultúrák viszonyát (53. old.): ahogy utóbbiak egyszerűen tükröt tartanak a többséginek, felforgatják azt, parodizálják, ezzel új rendszert alkotva. E fejezet azért is lényeges, mert megalapozza a későbbiek: rövid bemutatásra kerül a magas és hétköznapi kultúra, valamint külön az akadémiai és a tudományos tér. A szerző gondot fordít annak megértetésére, hogy a „high”, az elit egyrészt könnyebben alakítja maga körül a teret, hogy mi a kívánatos, és mi az elvetendő, másrészt hogy nagyobb hatással van a kulturális és gazdasági folyamatokra és ezeken keresztül az élet szinte minden dimenziójára. Ezzel szemben és párhuzamosan a tömegek a látszólagos individualizáció közepette bizonyos értelemben szinte uniformizálódnak, és a végén felmerül a kérdés, vajon létezik-e még a kultúra annak hagyományos értelmében. Dúl a jelek háborúja (66. old.), amelyben a különbség a hirtelen, a spontán, az autentikus vagy a megdöbbenő között eltűnik, vagy már el is tűnt.

Megismerkedünk az olvasóval, aki bizonyos értelemben inkább fogyasztó. A kultúra alkotói előállítanak valamit, precízen kimunkálva a jelrendszert, megfogalmazva az üzenetet, de csak addig a pillanatig van felette hatalmuk, amíg nem tárják a közönség elé. Akkor kicsúszik a kezükből az ellenőrzés, az olvasó megkonstruálja saját értelmezési keretét, beilleszti saját, jelekből álló univerzumába, és hopp, már nem is pont azt a jelentést hordozza a mű, aminek szánták. Ez a folyamat ismerős, a magyar (és bizonyára más) közoktatás alaposan szeretné kivágni a diákok fejéből: mély és saját világépítés helyett a „mire gondolt a költő?” típusú elemzési kereteket kínálja fel. Ugyanakkor erre is van válasza a könyvnek: ez épp azért és épp szándékosan történik a posztmodern művek esetében, mert a szerzőnek sokszor fontosabb az üzenet, mint maga a mű.

De nem csak az elméletet, a különféle technikákat is bemutatja Harris, ahogy a „valóságot” konstruálják és rekonstruálják a társadalom szövetét újra és újra befolyásolva. Politikusok vagy médiaszereplők például gyakorta változtatják meg a nyelvi kódot, hogy átírják vele a bemutatható realitást. Például ha az igazságot akarnák bemutatni, ugyanazt a konfliktustörténetet úgy kellene kezdeni, hogy „South African police shot several black demonstrators today...”, ehelyett azonban egy sokkal passzívabb verzióban jelenik meg, „Several black demonstrators were shot today in South Africa...” (69. old.). Ugyanaz, mégis

más. A kommunikátor tudatosan vagy sem, manipulálja a tények bemutatásán keresztül a fogyasztót.

A szerző egy egész fejezetet szentel Barthesnak. Gondosan és részletesen elemzi, hogy aztán a végén levezesse, szerinte miért nincs igaza – bár ezt még talán maga Harris is túlzásnak tartja. Barthes ebben a témában megkerülhetetlen, felvetései nélkül nincs posztmodern műkritika. A szerző halálát jósolta: hogy a szövegek többé nem a szerző szubjektumát fejezik ki, hanem egyfajta „eredet nélküli területek” (90. old.) Szöveg és mű nem egy és ugyanaz, s a gondolatmenet vége természetszerű következtetéssel zárul: ha csak olvasásról van szó, nincs különbség az akadémiai olvasás és aközött, hogy szórakoztató irodalmat olvasgatunk a vonaton. Barthesi értelemben a hirdetések, a felbukkanó üzenetek épp a kapitalizmus ellen működnek, saját üzenetük íródik át, saját jelentérendszerük változik meg. Szöveg- és műelemzésének végén Harris úgy okosodik, hogy „nem a szerző halt meg, hanem a „szerző”, tehát egy már eleve konstruált terminus, amelyet egyébiránt az irodalmi kritika régi tradíciója termelt ki” (95. old.). Ebben a tradícióban valójában a mű maga is halott, a szerző pedig inkább magyarázója egy kontextusnak, s innen nincs visszaút; az irányadó olvasás megszűnt létezni. Ebben az értelemben, ahogy a könyv fogalmaz, „még az önéletrajzok sem szövegek, amiket az író megírt, hanem konstrukciók, amelyeket megalkotott” (98. old.). Harris valódi kérdése azonban még csak nem is a szöveg-mű, szerző-olvasó párosság, hanem az: „...elég jó-e a Barthes-féle szövegfogalom ahhoz, hogy a modern társadalmi élet kulcsterületeinek metaforájaként használjuk” (112. old.). Erre azonban nincs, valószínűleg nem is lehet teljesen konkrét válasza.

Az azonban törvényszerű, hogy az elemzés tereit ki kell szélesítenie, nem pusztán a jelek és a szöveg, de a társadalmi élet egészére. Ehhez Baudrillardot hívja segítségül, aki szerint a fogyasztásunk határoz meg bennünket, a tárgyaink, amelyek körülvesznek bennünket, és amelyekkel konstruáljuk saját realitásunkat. A hiperrealitás fejlődése számos művészeti mozgalomban, a realizmustól és a szürrealizmuson át tetten érhető, és számtalan különböző utat jár be, hogy végül teljesen kiüresítse a valóst az eluralkodó absztraktban és elszigetelt jelekben (121. old.). A jelek és utalások már Freud munkásságának is az alapját jelentették. Úgy gondolta, hogy álmaink szinte minden eleme egy jel, szimbóluma valami másnak, amely segítségével értelmezhetővé és elemezhetővé válik.

A jelek végül a vizualításban teljességednek ki, mindent átszövő jellegüknek köszönhetően itt jelennek meg legegyszerűbben (leegyszerűsítve), és hatnak a leginkább közvetlenül. A film kísérlet arra, hogy megragadja az olvasó/néző figyelmét és egyértelműen adja át szimbolikus jelentéstartalmait. Épp ezért veszélyezteti a kiüresedés. A posztmodern film ezért szinte tesztelni kívánja a nézőt, s az alkotó maga is sok esetben kísérletezik, hogy parodizáljon, felforgasson vagy társadalmi szokásokat pellengérré állítson, s „nyilván teszük ezt azért, hogy megkülönböztessék magukat és, hogy távolodjanak a tradicionális osztálytól és kifejllesszék a sajátjukat” (158. old.). Előfordul, hogy játékosan mutatnak be valami egészen döbbenetes jelenetet, vagy szórakoztatásnak álcázzák az ideológiát.

Nem csupán annak a kérdése fontos, hogy ebben a posztmodern térben hogyan viselkedik a fogyasztó, milyen szokásokat alakít ki, alávetetté válik-e a konsumerizmusban, hanem az is, hogy nem épp ő alakítja-e a teret, amelyben mindez zajlik? A modern individuum önmagát keresi, fedezi fel és magyarázza a jeleken és szimbólumokon keresztül: legyen az film, zene, olvasás vagy fogyasztás. Ez a modern differenciálódás az egyéni szabadság megtalálásáért zajlik, a megkülönböztethetőség és a valahova tartozás kettős célrendszerében. A változás eredményeképp a posztmodern konsumerizmusban ez a

1. ábra: régebbi valóság beágyazása a „jelenbe” (better.music1 instagram oldala)

ALAZA

ALAZA 7 Paintings By Van Gogh Canvas Shoulder Bag Vintage Women Bag Big Size Handbag Tote Ladies Casual Drop Shipping Hot Sale

★★★★★ 4.9 ~ 24 Reviews 29 orders | 3 Reviews Of Freebies

US \$16.23 - 17.55 ~~US \$24.59 - 26.59~~ -34% New User Deal

Instant discount: Buy 3 get 5% off

US \$3.00 New User Coupon | US \$1.00 off on US \$21.00 | Get coupons

Color:

Quantity:

1 5839 pieces available

Shipping: US \$1.45
to Hungary via ePacket
Estimated Delivery: 20-40 days

ALAZA

2. ábra: Vincent Van Gogh „Csillagos éj” című alkotása a kínai áruházból vásárolható bevásárlótáskán (<https://www.aliexpress.com/item/32962819837.html>)

differentiálódás nem csak a valós, de a hipertérben is végbemegy. Videojátékokban, ahol újrakonstruáljuk a világot és saját hősöket fejlesztünk. Sőt, magunk is használjuk a hiperteret, láthatóvá is tesszük, például a műalkotások tömeggyártásával, klasszikus festmények mobiltokra nyomásával vagy épp a mobil eszközök képernyőjére vetített, kiterjesztett valósággal.

Ironikus lett volna a Harris által megteremtett szöveg valóságát újratерemteni, vagyis létrehozni a saját hiperrealitásomat az övén keresztül, ehelyett inkább azt szerettem volna megmutatni, amire ez a könyv az én véleményem szerint alkalmas.

Mert minden kritika ellenére is tény, hogy segítséget kapunk az eligazodáshoz a jelek és szimbólumok által uralt világban. Harris terve, hogy az értő olvasó szkepticizmussal és objektivitásra törekvő hátrébb lépéssel szemlélhesse a társadalmi-kulturális teret, megvalósul. Túl a száraz elméleti anyagon ugyanis előbukkannak azok az érzéketes, ironikus vagy épp szinte bántóan mély társadalmi kérdésekre felhozott példák, amelyek a nagy elméletek megismerése során az olvasóban elsikkadnak, vagy fel sem merülnek. S ezen túl is, hozzáadott értéke van, hiszen hiába „csak” összegző munkának szánta a szerző, elkerülhetetlen, hogy a magunk alkotta jel- és jelképrendszerrel ismerkedjünk a könyv olvasása közbeni önelemzés során.